

مهدیان دروغین

به ضمیمه سه رساله:

رساله در شرح حدیث دولتنا فی آخر الزمان / ؟

رساله مبشره شاهیه / ؟

رساله الهدی / سید محمد نوربخش

رسول جعفریان

(دانشیار دانشگاه تهران)

نسخه

سرشناسه	: جعفریان، رسول، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: مهدیان دروغین به ضمیمه سه رساله در شرح حدیث دولتا فی آخر الزمان رساله میشره شاهیه رساله الهدی / رسول جعفریان.
موضوعات نشر	: تهران: انتشارات علم، ۱۳۹۱.
موضوعات ظاهری	: ۴۱۶ ص
شابک	: ۸ - ۴۷۶ - ۲۲۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۷۱.
موضوع	: محمد بن حسن (عج)، اما دوازدهم، ۲۵۵ ق -
موضوع	: مهدیت - - دفاعیه ها و ردیه ها
موضوع	: آخر الزمان
موضوع	: فتن و ملاحم
رده بندی کتب	: ۲۹۷.۴۱۱ / ج ۴ / ۲۲۴ / ۴ BP
رده بندی دیوبی	: ۲۹۷.۴۱۱ / ۲۲۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۷۶۲۰

نسخه

مهدیان دروغین

رسول جعفریان

چاپ اول، ۱۳۹۱

تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: مهارت

مرکز بخش علم: خیابان انقلاب، خیابان ۱۴ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

بن بست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۸ - ۴۷۶ - ۲۲۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست مطالب

۱۳.....	یادآوری
۱۵.....	مقدمه
۲۱.....	فصل اول: مقدمات
۲۱.....	اخبار ملاحم و فتن پستری برای ادعاهای مهدویت
۲۵.....	علم اشراط الساعة
۲۹.....	بالا گرفتن بحث مهدویت در جامعه صدر اسلام
۳۰.....	نشانه‌های ظهور یا تاریخ‌گذاری نقلهای ملاحم
۳۴.....	نقش نگره‌های یهودی و نصرانی
۳۸.....	روش‌های استدلال در بحث ادعاهای ظهور
۴۲.....	یاور شیعه در باره قائم «ع» و مبارزه علمی علیه ادعاهای ظهور
۴۶.....	مدل‌های تازه علائم ظهور
۴۹.....	فصل دوم: مهدیان از آغاز اسلام تا قرن پنجم هجری
۴۹.....	قدیمی‌ترین ادعای شبه مهدویت در تاریخ اسلام در باره پیامبر (ص)
۵۱.....	نخستین کاربرد نام «مهدی» برای محمد بن حنفیه
۵۴.....	عبدالرحمن بن اشعث (م ۸۳) و ادعای قحطانی
۵۵.....	ظهور مهدی در میان بربرها در نیمه اول قرن دوم هجری
۵۷.....	ادعای مهدویت عمر بن عبدالعزیز (م ۱۰۱)

- ۵۹..... اوج‌گیری باورهای مهدی‌گرایانه در آغاز عصر عباسی
- ۶۴..... مهدی عباسی: محمد المهدی.....
- ۶۷..... ب: ادعای مهدویت در باره محمد بن عبدالله بن حسن «نفس زکيه».....
- ۷۰..... ادعای مهدویت در باره ابومسلم خراسانی.....
- ۷۱..... ادعای مهدیت برای شماری دیگر از علویان.....
- ۷۱..... مهدویت در میان غالیان و انشعابی‌های از امامیه.....
- ۷۵..... مفهوم وکالت، نیابت و سفارت و ادعاهای ارتباط خاص در میان امامیه.....
- ۷۷..... جنبش سفیانی - مهدوی در سال ۱۹۵.....
- ۷۹..... صاحب الزنج و ادعای مهدویت.....
- ۸۰..... مهدویت محمد بن قاسم علوی (م ۲۱۸).....
- ۸۱..... دعوت حلاج (م ۳۰۱) به مهدی.....
- ۸۲..... ادعای نبوت در سال ۳۰۲.....
- ۸۲..... نخستین مدعی مهدی فرزند امام عسکری در سال ۳۰۲.....
- ۸۴..... ظهور مهدی در ماوراءالنهر در سال ۳۲۲.....
- ۸۵..... ظهور یک عباسی به عنوان مهدی در سال ۳۵۷.....
- ۸۶..... مهدویت امام المهدی لدین الله (م ۴۰۴).....
- ۸۷..... ظهور یک مهدی در سال ۴۸۳ - ۴۸۴.....
- ۸۸..... ادعای مهدویت الملک المعز اسماعیل ایوبی در یمن.....

- ۹۱..... فصل سوم: مهدیان در دوره میانی دنیای اسلام.....
- ۹۱..... شرایط تاریخی مناسب برای ظهور دعوت‌های مهدی‌گرایانه.....
- ۹۲..... ادعای مهدویت در باره محمود تارابی (سال ۶۳۶ در بخارا).....
- ۹۵..... ظهور مهدی قاضی شرف‌الدین ابراهیم در شیراز بسال ۶۶۳.....
- ۹۸..... ادعای مهدویت توسط شیخ شمس‌الدین عمر در شیراز پیش سال ۷۰۷.....
- ۹۹..... ادعای مهدویت موسای کُرد در ۷۰۷.....
- ۱۰۰..... ظهور مهدی نصیری در سال ۷۱۷.....
- ۱۰۱..... دعای مهدویت تیمورتاش فرزند امیر چوپان در سال ۷۲۲.....
- ۱۰۲..... ادعای مهدویت توسط احمد ملشم (م ۷۴۰).....
- ۱۰۲..... مدعیان مهدویت در اوائل قرن هشتم به روایت ابن تیمیه (۷۲۸).....

مدعی مهدویت در سال ۷۲۹.....	۱۰۳
ادعای مهدویت در باره حسن بن عبدالله اخلاطی (م ۷۹۹).....	۱۰۳
گفتن «مهدی آخر زمان» در وصف شاهان در ادب فارسی از قرن ششم تا هشتم.....	۱۰۴
سربداران (۷۳۶ - ۷۸۳) پیشرو مهدی ^(ع)	۱۰۶
ادعای مهدویت فضل‌الله حروفی در سال ۷۷۸.....	۱۰۷
ظهور در مهدی برجسته در قرن نهم هجری در جنوب عراق، ایران و خراسان.....	۱۰۹
ظهور سید محمد فلاح به عنوان مهدی.....	۱۱۱
سید محمد نوربخش و ادعای مهدویت در سال ۸۲۶.....	۱۱۵
ادعای مهدویت فریانی در نابلس در سال ۸۴۸.....	۱۲۰
ملاعرشی کاشانی در ۸۵۰.....	۱۲۱
مدعی مهدویت در مصر در سال ۹۲۸.....	۱۲۱
ادعای مهدویت بایزید انصاری (م ۹۸۰) در ماوراءالنهر.....	۱۲۲
فصل چهارم: مهدیان و مهدویت در دوره صفوی.....	۱۲۵
ادعای نیابت یا پیشرو مهدی توسط صفویان.....	۱۲۷
استفاده صفویان از مهدویت برای مشروعیت خود.....	۱۳۲
استفاده از اشعار شاه نعمت‌الله وی برای اثبات نیابت مهدی صفویان.....	۱۳۳
استناد به حدیث «دولتنا فی آخر الزمان» در اسناد و متون صفوی.....	۱۳۶
استناد شاه اسماعیل به حدیث دولتنا فی آخر الزمان.....	۱۳۶
استناد برخی مورخان به حدیث دولتنا برای شاه اسماعیل.....	۱۳۸
طهماسب و ساختن عمارت مهدی در اصفهان.....	۱۳۹
شاه طهماسب پیشرو مهدی.....	۱۳۹
وصف اسماعیل دوم به عنوان مهدی.....	۱۴۰
اظهارات مورخان باره اتصال دولت صفوی به دولت صاحب الزمان.....	۱۴۰
شاه عباس و حضرت مهدی ^(ع)	۱۴۸
تطبیق روایت دولتنا بر شاه عباس صفوی.....	۱۵۰
نقل یک پیشگویی توسط شیخ بهایی از خواجه نصیر برای سال ۱۰۳۰.....	۱۵۱
بالا گرفتن مباحث مربوط به رجعت و علائم ظهور در اواخر دوره صفوی.....	۱۵۱
انتقاد میر لوحی از رساله علامه مجلسی.....	۱۶۱

- تلاشی دیگر در باره تفسیر روایت ظهور بر صفویان از دوره صفوی ۱۶۴
- رساله‌ای دیگر از نوادگان دختری میرداماد ۱۷۰
- نویسنده محافل و نظریات توقیت ظهور ۱۷۴
- چند ادعای مهدویت در دوره صفوی ۱۷۵
۱. مهدی در ابرقو در ۹۱۰ بود ۱۷۵
۲. ادعای مهدویت در باره ظهاسب و برخورد وی با آنان در سال ۹۶۲ ۱۷۵
۳. ملاهادیت درندی شافعی و ادعای مهدویت در دوره عباس اول ۱۷۷
۴. ادعای مهدویت ششای از سادات گیلان در دوره عباس ۱۷۹
۵. درویش رضای مدعی مهدویت در ۱۰۴۱ ۱۷۹
- فصل پنجم: مهدیان مغرب از قرن سوم تا سیزدهم هجری) ۱۸۵
- احمد بن معاویه اموی مدعی مهدویت در سال ۲۸۰ در اندلس ۱۸۵
- ظهور عبید الله مهدی در سال ۲۹۶ و تأسیس شهر مهدیه ۱۸۶
- ادعای مهدویت توسط محمد بن عبدالله بن ادریس در میانه قرن پنجم ۱۹۳
- ابن تومرت و ادعای مهدویت و تشکیل دولت موحدون در قرن پنجم ۱۹۴
- تحلیل ابن خلدون از ادعای فاطمی منتظر در مغرب ۱۹۷
- ظهور مهدی دیگری در مغرب قرن ششم ۲۰۳
- ظهور یک مهدی صوفی در سجلماسه در ۱۰۰۹ ۲۰۳
- ظهور مهدی در سال ۱۲۴۴ ۲۰۴
- مهدی سودانی و اعلان مهدویت در ۱۸۸۰ - ۱۸۸۱ ۲۰۵
- محمد مهدی سنوسی (۱۲۶۰ - ۱۳۱۷) ۲۰۹
- ظهور مهدی در سال ۱۲۳۷ در مصر ۲۱۰
- طرح ظهور سفیانی در سال ۱۳۴۶ق ۲۱۰
- فصل ششم: ادعای مهدویت در ماوراءالنهر، هند، مکه و یمن (قرن دهم تا دوازدهم هجری) ۲۱۱
- دو مدعی مهدویت در بلخ و بخارا در ۸۹۰ و ۹۰۰ ۲۱۲
- ادعای مهدویت در هند توسط سید محمد جونپوری در ۹۱۰ ۲۱۲
- ظهور مهدی در مکه در سال ۱۰۸۱ ۲۱۶
- ادعای مهدویت در یمن ۲۱۶

۲۱۷.....	ادعای مهدویت سید محمد بن علی حیدانی در سال ۱۰۶۱.....
۲۱۸.....	ادعای مهدویت ناصر بن محمد عیانی (م ۱۰۶۲) در یمن.....
۲۱۸.....	مدعی دیگری در یمن در ۱۰۷۵.....
۲۱۸.....	مدعی مهدویت در یمن در دوره امام هادی.....
۲۱۹.....	ادعای مهدویت در عثمانی.....
۲۲۰.....	بابا یزید ترکمانی.....
۲۲۰.....	ظهور مهدی ججینی علیه روسها در سال ۱۲۰۰.....
۲۲۵.....	فصل هفتم: ادعاهای مهدویت از هند تا ایران (قرن سیزدهم).....
۲۲۵.....	میرزا مشتاق علی و ادعای مهدویت در دوره کریم خان.....
۲۲۵.....	ادعای مهدویت توسط سید احمد ریای در هند.....
۲۲۶.....	پیش بینی ظهور امام زمان (ع) از قرن دهم برای سال ۱۲۱۴ق.....
۲۲۸.....	وعده ظهور در سال ۱۲۴۸.....
۲۲۹.....	ادعای مهدویت غلام احمد قادیانی.....
۲۳۰.....	ادعای بابیت و قائمیت علی محمد باب در سال ۱۲۵۸.....
۲۳۶.....	علی محمد باب و استفاده از اخبار ملاحم و متن.....
۲۳۸.....	پنج مدعی مهدویت از میان شاگردان شیخ احمدی و سید کاظم رشتی.....
۲۴۱.....	فصل هشتم: مهدیان عربستان و عراق در روزگار ما.....
۲۴۱.....	ظهور مهدی در مسجد الحرام در اول محرم ۱۴۰۰ هجری قمری.....
۲۵۶.....	مدعی مهدویت در عربستان سعودی در سال ۲۰۰۱.....
۲۵۷.....	ادعاهای مهدویت در عراق پس از سقوط صدام.....
۲۵۹.....	جُند السماء و ادعای مهدویت ضیاء الکرعاوی.....
۲۶۰.....	احمد اسماعیل مهدی دیگر عراقی.....
۲۶۲.....	سید محمود حسنی صرخی.....
۲۶۳.....	عبدالله دوم مهدی موعود.....
۲۶۵.....	فصل نهم : بحثهای مهدویت در ایران پهلوی و پس از انقلاب.....
۲۶۶.....	فراش یک مدرسه در مقام نایب امام زمان (ع) در سبزوار.....

- ۲۶۷..... تطبیق روایت «دولتنا» بر انقلاب اسلامی
- ۲۶۸..... بنای مهدیه در تهران
- ۲۷۲..... انقلاب اسلامی و امام زمان (ع)^(۴)
- ۲۷۵..... انقلاب اسلامی در روایات
- ۲۷۶..... مفهوم ظهور صغری نزد ابداع‌گر آن
- ۲۷۹..... انقلاب اسلامی ظهور صغری
- ۲۸۲..... تلقی اهل سنت از ارتباط بحث انتظار مهدی با سیاست ایران
- ۲۸۳..... سه هزار مدعی مهدویت در زندان: گزارشی از سایت ظهور نت
- ۲۸۴..... طرح انتقال آب خزر به کویز مقدمات ظهور امام زمان (ع)^(۴)
- ۲۸۴..... ماجرای «سی دی ظهور نزدیک است» در سال ۸۹ - ۹۰
- ۲۹۰..... اطلاعات جامع در باره امر ظهور و رویدادهای سیاسی ایران و جهان
- ۲۹۲..... چند داستان از مهدیان دروغین بازاری
- ۲۹۲..... ۱. وقت ملاقات برای دیدار با امام زمان (ع)^(۴)
- ۲۹۳..... ۲. سرطان را درمان می‌کنم
- ۲۹۴..... ۳. یک شیاد دیگر
- ۲۹۴..... ۴. بعد از امام دوازدهم!
- ۲۹۵..... پسر امام زمان (ع)^(۴)
- ۲۹۸..... چند حکایت دیگر در باره مدعیان ارتباط با امام زمان (ع)^(۴) در عصر غیبت
- ۳۰۱..... پیوست (۱) / رساله در شرح حدیث دولتنا فی آخر الزمان
- ۳۰۱..... مروری بر محتوای رساله حاضر
- ۳۰۳..... متن رساله:
- ۳۰۴..... اما بعد:
- ۳۰۷..... [چرا دولت طهماسب، دولت آخر زمانی است؟]
- ۳۰۸..... [تاریخ جلوس با لفظ آخر الزمان یکی است]
- ۳۱۴..... یازدهم [هفتم]:
- ۳۱۵..... دوازدهم [هشتم]:
- ۳۱۹..... پیوست (۲) / رساله مبشره شاهیه
- ۳۱۹..... در اثبات ظهور مهدی (ع)^(۴) در سال ۹۶۳ (تألیف در ۹۵۰)

۳۱۹.....	در باره نویسنده.....
۳۲۰.....	نام رساله.....
۳۲۱.....	هدف از نگارش این رساله.....
۳۲۲.....	روش استدلال یا گزارش محتوای رساله.....
۳۲۷.....	نسخه خطی رساله.....
۳۲۸.....	متن رساله.....
۳۲۸.....	شرح بعضی الفاظ.....
۳۳۱.....	مقدمه در بیان آن که این تاریخ از خصایص زمان دولت شاه دین پناه است.....
۳۳۲.....	باب اول در استخراج تاریخ از کلام امام حادی عشر - صلوات الله و سلامه علیه.....
۳۳۳.....	باب ثانی.....
۳۳۳.....	در شهادت اول بر صحت استخراج این تاریخ از آیات منسوبه الی بانی الهرمان.....
۳۳۶.....	باب ثالث.....
۳۳۶.....	در شهادت ثانی بر صحت این استخراج از قرآن علوین.....
۳۳۸.....	فصل.....
۳۳۸.....	فصل.....
۳۳۹.....	تنبيه.....
۳۴۰.....	باب رابع در بیان مزده روح بخش یعنی اقتران دولت شاهى به دولت مهدى.....
۳۴۳.....	اما شواهد فتح و دولت عساکر منصوره.....
۳۴۳.....	و اما شواهد موت و فوت مخالفان منکوبه مردوده.....
۳۴۴.....	تنبيه.....
۳۴۵.....	[۹۶] فصل.....
۳۴۶.....	باب خامس.....
۳۴۶.....	در بعضی از احوال ائمه هدی (ع) متعلقه به آنچه گذشت.....
۳۴۸.....	خاتمه درباره نکته شریف.....
۳۴۹.....	[نویسنده].....

پیوست (۳): رساله الهدی / سید محمد نوربخش..... ۳۵۱

مقدمه..... ۳۵۱

ترجمه رساله الهدی..... ۳۵۳

۳۵۵.....	{روایات رسول (ص) در باره ظهور مهدی}
۳۵۷.....	[سخنان عارفان در باره ظهور مهدی، محمد نوری بخش]
۳۶۳.....	[مشاهدات خود مؤلف در باره امامتش]
۳۶۵.....	[در روزگار ما عالم تراز من میان آل محمد نیست]
۳۶۶.....	[اعتصام بجمال الله به چه معناست؟]
۳۶۷.....	[خدایند اراده ظهور مرا کرده است]
۳۶۸.....	[اسطوره‌هایی که عباسیان جعل کردند]
۳۷۰.....	[منشأ اختلاف میان امت دو چیز و دو گروه]
۳۷۲.....	[ادعای امامت من از روی جاه طلبی نیست]
۳۷۳.....	فهرست منابع
۳۸۳.....	فهرست راهنما

یادآوری

اصل این نوشتار برای ارائه فهرستی از مدعیان مهدویت یا مهدیان دروغین برای یکی از عزیزان و سروران بود. اما چون مفصل شد، ضمن آن که آن هدف برآورده شد، مطالب دیگری بر آن افزوده شده و به این شکل درآمد که شاهد هستید. امیدوارم مطالعه آن برای خوانندگان عزیز و ارجمند سودمند باشد. در این جا چند نکته را باید یادآور شوم:

پرداختن به بحث مدعیان مهدویت، هم برای مورخان اسلامی شیرین بوده و هم برای متکلمان شیعی. چنان که بخش‌های قابل توجهی از کتاب *الفیه* شیخ طوسی به این مبحث اختصاص یافته و ماهیت کسانی مانند شلمغانی و نصیری و دیگران که مدعی بابت بودند، مورد نقد قرار گرفته است. بنابراین این خط تألیف در این کتاب استمرار همان حرکت علمی گذشته دانشمندان و مؤلفان شیعه است.

دو دیگر آن که هدف ما بررسی کلیت ماجراهای مربوط به مدعیان نبوده است، بلکه صرفاً اشاره به ادعاهای آنان بوده و در این زمینه، اگر نقل تاریخی ویژه‌ای وجود داشته، آورده شده است. طبیعی است که برای برخی از آنها مانند بابت در ایران، کتابهای فراوانی نوشته شده و بحث در باره آنها خارج از چهارچوب این اثر بوده است. بدین ترتیب، هدف ما ارائه یک فهرست از مدعیان بر اساس یافته‌های تاریخی از متون بوده است. با این حال، در برخی از موارد سعی شده زمینه‌های سیاسی و اجتماعی شماری از این حرکات را نمایانده شود.

سوم آن که مهدویت از عقاید مسلم شیعه و سنی بوده و کسی نمی‌تواند خود را بدون باور به مهدویت شیعه تلقی کند. جامعه تشیع امامی، از دیرباز این باور را داشته و نه تنها

اصل مهدویت بلکه مصداق آن را نیز که فرزند امام حسن بن علی عسکری (ع) است معین کرده است. با این حال، همان که در این اثر آمده، مسأله مهدیان دروغین صرفاً منحصر به شیعیان نیست و ستیان نیز اگر نه بیشتر به همان مقدار گرفتار این چالش بوده و هستند. با این حال، جامعه تشیع، بویژه از قرن سیزدهم هجری به این سمت، در این زمینه، آسیب پذیرتر شده و لازم است تا جدیت بیشتری در زمینه آگاهی بخش به توده‌های شیعه داشته باشد. یکی از اهداف این نوشته در حد بضاعت ناچیز علمی مؤلف همین امر بوده است. طبیعی است که ممکن است در برخی از اظهار نظرها دچار لغزش علمی شده باشد که امیدوار است با نقدهای سازنده بتواند از آن لغزشها رهایی یابد.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

هفتم مهرماه ۱۳۹۱

بسم الله الرحمن الرحيم

حدثنا ابن أبي هريرة، عن أبيه، عن علي بن أبي
طلحة، قال: يدخلون دمشق برایات سود عظام،
فيقتلون فيها مقتلة عظيمة، شعارهم: بُكْش بُكْش.
کتاب الفتن ۲۰۷/۱

مقدمه

انتظار دادرس، باوری دینی - سیاسی در همه ادیان است که می‌کوشد در قبال آنچه آن را
ایده‌آل یا مدینه فاضله می‌نامد و در پی آن است، یا آن که پس از یک دوره تاریخی، در
دستیابی به آن ناکام مانده، تحقق آن را به روزگار آینده واگذار کند. سبیل این وعده، یک
حکومت عادل ایده‌آل است که بتواند در برابر ستمگری‌های رایج و جاری، عدالت را محقق
کند. این وعده باید در سایه یک رهبر نیرومند و الهی صورت گیرد که قدرت زیادی دارد و
با سلطنت خود می‌تواند همه ستمگران را از میان بردارد. این باور الهام بخشی بزرگ، برای
امتی است که تصویری دلنشین از یک جامعه ناب و مذهب و پاک در آینده دارد و به دلیل
آلوده شدن تدریجی جامعه و با توجه به داشتن آن آرمانها و گاه یک گذشته درخشان،
چشم آن دارد که در آینده دوباره به آن آرمانها یا بهتر از آن برسد.

این باور عمیق و ریشه‌دار، لوازمی در جامعه و تاریخ بشر داشته و دارد که در اندیشه
آمدن مسیح در میان یهودان، بازگشت مسیح در مسیحیت و ظهور مهدی در اسلام اعم از
سنیان و شیعیان، تقریباً به طور یکسان آن لوازم و آثار دیده و تجربه شده است.

یکی از آن آثار، ظهور موعودهای دروغین است که با استفاده از این باور و نیز شرایط
خاص تاریخی جوامع خود، به قصد برپایی یک دولت دینی و ایده‌آل ظاهر شده‌اند. در

ظهور این موعودها، انگیزه‌ها متفاوتی در کار بوده است، اما سرجمع و بر اساس نگره‌ای که در باور به مهدویت در متون دینی وجود داشته، در غالب موارد، نوعی هدف سیاسی به قصد تصرف و تحقق حکومت دینی یا دست کم ایجاد موقعیت و قدرت حتی از نوع معنوی آن، برای گردآوری مردم به دور خود در این قبیل اقدامات دیده می‌شود.

در این نوشته، اساس کار بر این باور است که اصل نظریه ظهور مهدی^۱ در متون کهن دینی و از جمله دین مبین اسلام پذیرفته شده و ثابت بوده و اجماع بر آن وجود دارد، اما بر اساس جاذبه‌هایی که این نظریه در بهره‌گیری‌های سیاسی و دینی داشته، همواره می‌توانست بستری برای گرد آوردن مردم به دور یک مدعی مهدویت بوده و به قصد ایجاد یک حرکت و جنبش سیاسی، مورد سوء استفاده قرار گیرد.

در این زمینه، می‌توان مهدویت را تا حدودی شبیه به اصل نبوت دانست که بر آن اساس، پیامبران دروغین فراوانی مدعی نبوت شده و برخی از آنان موفقیت‌هایی نیز کسب کردند. این رویه، حتی تا به امروز ادامه یافته، بلکه از جهاتی تشدید شده و در بسیاری از کشورها، پیامبران دروغین یا مدعیان مهدویت خود را مطرح کرده و برخی از آنان به مهدی بودن کلی هم پسنده نکرده بلکه آیین‌های تازه‌ای را هم مطرح کرده‌اند.

سوء استفاده از عنوان مهدویت و ظهور منجی‌های موعود، اختصاص به دین اسلام و یا در چهارچوب اسلام به شیعه یا سنی ندارد؛ چرا که این مسأله در میان همه ملل بزرگ و ادیان برجسته عالم جاری و ساری بوده و از دیرباز تاکنون منشأ تحولات، مهاجرت‌ها، قیامها و بیم و امیدها برای تغییر و تحول بوده و هست. شاید در تاریخ، بیش از همه، یهودیان و مسیحیان با آیین آرمان و ایده زیسته و چشم به آینده دوخته‌اند.^۲ در میان تاریخ جماعت اهل کتاب، به قدری ظهور اتفاق افتاده که شمارش آن از حد و حساب بیرون است. ظهورها یا وعده‌های ظهور نزدیک، حتی تا این اواخر

۱. مهدی از کلمه «هدی» یا حالت مفعول به است که به معنای هدایت شده آمده، اما به معنای فاعلی یعنی هدایت‌کننده به کار می‌رود. آنچه در قرآن از این صیغه آمده، «هاد» به معنای هدایتگر است.

۲. در این باره بنگرید: انتظار مسیح در آیین یهود، جولوس کریستون، ترجمه حسین توفیقی، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۷۷. در باره مهدویت‌گرایی در آیین زردشت نیز بنگرید به:

مهدویت در اسلام و دین زرتشت، علیرضا ابراهیم، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، ۱۳۸۱

منشأ برخی جابجایی‌های قومی هم بوده است. چنان که برای مثال، وقتی در حوالی سال ۱۸۸۲ میان یهودیان شبه جزیره شایع شد که مسیح در کوه سینا ظهور خواهد کرد، یک صد خانوار یهودی از یمن شبه جزیره عربستان را پشت سر گذاشته به اورشلیم رفتند، اما آنان خبری از مسیح نیافتند و فقط ترکها و مشکلات جدید را دیدند. در این وقت، کنسولگریهای غربی به عنوان حمایت، برای آنان در نزدیکی کوه اسکندال منازلی درست کردند.^۱ اگر بخاطر داشته باشیم، در روایات و اخبار اسلامی نیز، آمدن یهودیان به جزیره العرب و سکونت در یثرب، حوالی دو قرن پیش از اسلام، بر اساس همین گزارشها دانسته شده است.

مسأله مهدویت‌های دروغین مسأله‌ای است که سنیان و شیعیان و صوفیان با آن درگیر بوده‌اند، گرچه میان برخی از مذاهب، بویژه در برخی از ادوار تاریخی، این ادعاها رواج بیشتری داشته است. وجود نمونه‌هایی از ادعاها در میان تمامی جوامع اسلامی در شرق و غرب، و از دیرباز تاکنون نشان از آن دارد که تمامی فرق اسلامی به دلیل ریشه داشتن باور مهدویت در آنها، از این دست نمونه‌ها داشته‌اند. بنابراین برخلاف تصور، این تنها شیعیان نیستند که از این زاویه رفتاری‌هایی داشته و دارند، بلکه همه فرقه‌های اسلامی، شاید منهای خوارج، با این مسأله درگیر بوده‌اند.

سوژه مهدویت در عراق، ایران، ماوراءالنهر، یمن در مغرب و جزیره العرب، همیشه محملی برای قیام و شورش و تصرف حکومت بوده و گناه به تشکیل بزرگترین شورشهای تاریخ یا تشکیل بزرگترین دولتها منجر شده است. نمونه‌های مغربی آن از قدیم و جدید، در قیام فاطمیان، موحدون و مهدی سودانی که قیام اخیر در قرن نوزدهم علیه انگلیسی‌ها رخ داد، و نیز شورشی که در نخستین روزهای محرم سال ۱۴۰۰ در مکه و در داخل مسجد الحرام اتفاق افتاد، همه حکایت از آن دارد که ماجرای مهدویت، به حسب ماهیت خود، سوژه‌ای برای به دست آوردن قدرت سیاسی - دینی بوده است.

با توجه به نمونه‌هایی فراوانی که از آغازین عصر اسلامی تا این اواخر در تمامی بلاد اسلامی در اختیار داریم، می‌توانیم بگوییم، بستر مهدویت یکی از شایع‌ترین

بسترهایی است که عرصه تحرکات اجتماعی و سیاسی به هدف پدید آوردن جنبشهای مخالف مورد استفاده قرار گرفته است. نفوذ عمیق جریان مهدی گرایی در جامعه صدر اسلام و عمق استحکام وی در میان کهن‌ترین نسلهای اسلامی از اواخر دوره صحابه به بعد و بیش از همه در اواخر قرن اول و اوائل قرن دوم هجری، سبب شد تا برای همیشه این نگاه و استفاده ابزاری از آن در بدنه جامعه اسلامی نهادینه شود. این مسأله، یعنی گره خوردن ادعاهای دروغین مهدویت با سیاست، سبب شده است تا غالباً چهره‌های سیاسی که عموماً امر قدرت آنان را آماده برای هر نوع اظهار نظری می‌کند، تمایل به استفاده از این امر داشته باشند. اما به جز آنان، برخی از عالمان که دانش آنان بیش از آن‌که با فقه قرین باشد، با روایات و برداشت‌های حاشیه‌ای از دین همراه است، از روی عمد یا با توهم، اسیر این قبیل دعوی شده‌اند. بگذریم که شماری از افراد کوچه بازار هم گهگاه برای بدست آوردن شهرت یا لقب نانی، یا خواسته‌های عادی دیگری ادعاهایی از این دست داشته‌اند.

باید توجه داشت که بسیاری از ادعاهای مهدویت طرح شده در باره افراد، می‌تواند ناشی از اتهاماتی باشد که مخالفان این افراد به آنان نسبت داده‌اند؛ چرا که گاه این اتهام، به همان اندازه که زمینه بدست آوردن قوت و قدرت است، می‌تواند زمینه بی اعتبار کردن اشخاص باشد. بنابراین همیشه باید این احتمال را در نظر داشت که این اتهامات، ممکن است امری دروغین باشد، امری که رسیدن به واقعیت آن کار دشواری است.

به علاوه، بسیاری از اوقات، شخصی یا چند نفری، شخصیت بزرگی را به عنوان مهدی معرفی می‌کنند، در حالی که نه تنها خود او چنین ادعایی ندارد بلکه اکثریت پیروانش هم چنین نظری نسبت به او ندارند. مانند این که چند نفری در عراق، مدعی مهدی بودن امام خمینی شدند، امری که هیچ سنخیتی با افکار و رفتار امام نداشت. در همه این موارد باید رعایت احتیاط را کرده و تنها به تصریحاتی که از خود آن شخص نقل شده استناد نمود.

در برخی از اوقات، اشاراتی در تواریخ نسبت به کسی یا کسانی به عنوان مدعی مهدی شده و ما هیچ سند و مدرک دیگری برای سنجش آن نداریم. طبیعی است که در این نوشته، آن موارد را نقل خواهیم کرد، اما همچنان نسبت به درستی آن تردید خواهیم داشت.

نکته مهم آن است که تصور ادیان و مذاهب مختلف، حتی مذاهب اسلامی و از میان مذاهب حتی در یک مذهب در طول قرون، تصور واحد و منسجمی از مهدی وجود نداشته است. در میان خود شیعیان، از فاطمیان یا امامیه، و در میان امامیه، از غالیان تا امامیه معتدل که اساس این مذهب را تشکیل می‌دهند، و نیز صوفیه، اعم از شیعه یا سنی، تصور و باور یک دستی از مهدی، مفهوما و مصداقا، وجود نداشته است. در این زمینه باید تحقیق مستقلی صورت گیرد. برای مثال، در مغرب اسلامی، ادعای مهدویت، گناه مانند مدعیان رسمی، دعوی اصل مهدی بر اساس روایات اسلامی مورد نظر است، اما، گناه نام مهدی، بیشتر به لوازم آن در رفتار و عمل اشاره داشته است. در میان حمودیان، حاکمانی بودند که ملقب به مهدی می‌شدند که از آن جمله محمد بن ادریس به علی بن حمود (م ۴۴۵) بود. همان موقع، عمو زاده وی در جزیره خضراء با نام محمد بن قاسم بن حمود خود را ملقب به مهدی کرد. بربرها در اطرافش جمع شدند. اندکی بعد متفرق شده و او نیز درگذشت و فرزندش قاسم، آخرین ملوک حمودی در جزیره خضراء به قدرت رسید.^۱ در این موارد، عنوان مهدی، رسمیت مهدی مورد نظر را ندارد.

جالب است که برخی از نویسندگان سنی، میان مهدی منتظر یعنی شخصی که از نسل حضرت فاطمه (س) خواهد بود، با مهدی به معنای عام تفاوت گذاشته‌اند. این حجر هیتی با ستایش از مهدی عباسی و این که او مانند عمر بن عبدالعزیز میان امویان است، و نیز این حدیث منسوب که مهدی از فرزندان عباس خواهد بود، همین مسائل را طرح کرده و از تعدد مهدی‌ها سخن گفته است.^۲

به هر روی بحث از مدعیان مهدویت و بیان تاریخ آن از دیرباز مورد علاقه مورخان و اصحاب ملل و نحل بوده و همیشه با آب و تاب آنها را نقل کرده‌اند. در واقع، خبر دادن از یک ادعای مهدویت، خبری جذاب بوده و هست. برای برخی از معتقدین به مهدویت، این اخبار به عنوان یک نقطه آسیب‌پذیر مهم بوده و تلاش کرده‌اند با ارائه اطلاعات در این

۱. تاریخ ابن الوردی، ج ۱، ص ۳۳۲

۲. در باره این دیدگاه بنگرید: حلبه البشیر، ج ۲، ص ۸۰۷

زمینه، راه انحراف را سد کنند. از این رو، مورخان یا این قبیل افراد آثاری در این باره نوشته‌اند که در لابلای این نوشته، با شماری از آنها آشنا خواهید شد.^۱

در این نوشته، نه فقط از مهدیان دروغین سخن گفتیم بلکه در بیشتر موارد تلاش کرده ایم تا به اجمال برخی از مبانی فکری آنان، اوضاع اجتماعی و شرایط تاریخی که منجر به اظهار مهدویت توسط آنان شده روشن نماییم. همین طور به برخی از رفتارهای آنان برای جنس اظهاری و نیز شگردهایی که در برخی اوقات نشان داده‌اند، توجه داده شده است. بدون شک یک بررسی تطبیقی و در عین حال اجتماعی، می‌تواند قواعد خاصی را که چهارچوب این قبیل مهدویت‌های دروغین را آشکار می‌کند به دست دهد.

۱. برای نمونه در سالهای اخیر چندین کتاب در این زمینه انتشار یافته است. علاوه بر کتاب استاد ما سیدجعفر مرتضی در باره علامه ظهور و جزیره خضراء، دو کتاب از شیخ محمد سند با عنوان «فقه علامه الظهور» و «دعوی السفارة فی الغیبة الکبری» منتشر شد. نیز از این کتابها نیز می‌توان یاد کرد: برخورد ائمه با مدعیان مهدویت، غلام رسول محسنی ارزگانی، قم، ۱۳۸۹. پیچک انحراف، جواد اسحاقیان، قم، مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۸۸. کتابی هم با عنوان «مهدیان مهدویت» از احمد سروش در باره مدعیان مهدویت و عمدتا در باب سید علی محمد باب در زمان حیات آقاالله بروجردی چاپ و به ایشان تقدیم شده است. فهرستی از مدعیان مهدویت، به طور اجمالی در کتاب ادیان و مهدویت صص ۷۱-۸۳ از محمد بهشتی آمده که شامل ۲۳ نفر می‌شوند. فهرست جالب دیگری را مرحوم مرعشی نوشته‌اند. این فهرست به درخواست عمادزاده بوده و در کتاب منتظم حقیقی تاریخ زندگی و علامه ظهور وی منتشر شده و اخیرا در موسوعه علامه مرعشی مجلد دوم عینا چاپ شده و شامل ۳۶ نفر است. اما در باره تاریخ مهدویت و مهدی‌های دروغین، آثار فراوانی چه به صورت تک‌نگاری در باره برخی از این اشخاص و چه به صورت مرور بر شماری از آنها نوشته شده که از آن جمله کتاب المهدی و المهدویه از احمد امین است. این کتاب که به اصل مهدویت نگاه منفی و ناباورانه دارد، توسط محمدعلی الزهیری النجفی در کتابی با عنوان «المهدی و احمد امین» تقد و به سال ۱۳۷۰ق در نجف منتشر شده است. در این زمینه نیز بنگرید به مقاله: بازخوانی عوامل پیدایش مدعیان دروغین مهدویت و گرایش مردم به آنان از امیرمحسن عرفان، در مجله انتظار موعود، ش ۳۰.